

REFERENCES

1. Ponomarev, S.I. (Ed.). (1904). *Skazaniya o zemnoj zhizni Presvjatoj Bogorodicy s izlozheniem prorochestv i preobrazovanij, odnosjashhhsja k nej, uchenija cerkvi o nej, chudes i chudotvornyh ikon ee, na osnovanii Svjashhennogo pisaniya, svidetel'stv sv. otcov i cerkovnyh predanij* [Tales of the earthly life of the Blessed Virgin Mary with prophecies and transformations relating to her, the teachings of the church about her, miracles and miraculous icons of her, based on the Holy Scripture, testimonies of st. fathers and church traditions]. 8th ed. Moscow: Tipolitografija I. Efimova, Reprinted reproduction of the 1904 edition. Moscow: Peresvet Publ. [in Russian].
2. *Kartiny cerkovnoj zhizni Chernigovskoj eparhii iz IX vekovoj ee istorii* (1911). [Descriptions of the church life in Chernihiv diocese from its IX century history]. Kiev: Foto-lito-tipografija S.V. Kul'zhenko. [in Russian].
3. Nyzhnyk, L. Chudotvorni ikony. Ikona «Bohomatir Dihtiarivska» [Miraculous icons. "Dihtyariivka" icon of Our Lady]. *Departament kultury i turizmu, nacionalnosti ta relihi Chernihivskoj oblasti derzhavnoi administratsii* [Department of Culture and Tourism, Nationalities and Religions of Chernihiv Regional State Administration]. Retrieved from <https://www.cult.gov.ua/news/2009-07-24-1288> [in Ukrainian].
4. Filaret (Gumilevskij). (1874). *Istoriko-statisticheskoe opisanie Chernigovskoj eparhii. Kniga 6. Uezdy: Novgorod-Severskij, Sosnickij, Gorodnickij, Konotopskij i Borzenskij* [Historical and statistical description of the Chernihiv diocese. Book 6. Regions: Novgorod-Seversk, Sosnitsa, Gorodnia, Konotop and Borzna]. Chernigov: Zemskaja Tipografija. [in Russian].
5. Pavlenko, S. (2005). *Ivan Mazepa yak budivnychiy ukrainskoi kultury* [Ivan Mazepa as a builder of Ukrainian culture]. Kyiv : Vyd. dim «Kyivo-Mohylianska akademiia». [in Ukrainian].
6. Travkina, O.I. (Ed.). (2017). *Chudotvorni ikony Chernihivshhyny* [Miraculous icons of Chernihiv region]. Chernihiv: Vyd. Lozovyj V. [in Ukrainian].
7. Nezabudka, H. (2011). Spysok chudotvornoj Dihtiarivskoi ikony Bozhoi Materi pryvozyly v Dihtiarivku v den ii sviata [The list of the Dihtiarivska miraculous icon Mother of God was brought to Dihtiarivka on the its feast day]. *Siverskyi kraj – The Siverskyi region*, 42, p. 2. [in Ukrainian].
8. Nyzhnyk, L.M. (2004). Boghomatir Dihtiarivska [Our Lady of Dihtiarivka]. *Femida – Themis*, 2 (14), p. 8. [in Ukrainian].
9. Efimov, A. (1901). Istoricheskoe skazanie o chudotvornoj Len'kovskoj ikone Bozh'ej Materi [Historical tale about the Lenkov miraculous icon of Mother of God]. *Chernigovskie gubernskie vedomosti – Chernihiv Provincial Journal*, 2707–2709. [in Russian].
10. Efimov, A.N. (1901). Istoricheskoe skazanie o chudotvornoj Len'kovskoj ikone Bozh'iej Materi, imenuemoj "Spasitel'niceju utopajushhij", nahodjashhejsja v cerkvi sv. Arhistratiga Mihaila, sela Len'kova, Novgorodseverskogo uezda, Chernigovskoj gubernii [The historical tale of the Lenkovska Mother's of God miraculous icon, which called the "Savior of the drowning" and located in the church of St. Archangel Michael in village Lenkov at Novgorod-Seversky district of Chernihiv province]. Chernigov: Tip. gub. pravl. [in Russian].
11. Blakutnyi, M. (2015). Oleksandr Yefimov – tserkovny i hromadsky diiak, zabutyi istoryk Chernihivshhyny (za materialamy tserkovnoi periodyky Chernihivskoi ieparkhii kintsja 19 – pochatku 20 st.) [Oleksandr Yefimov is as church and public figure and forgotten historian of Chernihiv region (according to the materials of the church periodicals of the Chernihiv diocese of the late XIX – beginning of XX centuries)]. *Siverianskyi litopys – Siver Chronicle*, 2 (122), pp. 129–136. [in Ukrainian].
12. Poseljanin E. (Ed.). (1909). Bogomater'. Tekst: polnoe illjustrirovannoe opisanie eja zemnoj zhizni i posvjashhennyh eja imeni chudotvornyh ikon [Our Lady. Text: a full illustrated description of her earthly life and her devoted miraculous icons]. *Besplatnoe prilozhenie k zhurnalu «Russkij palomnik» za 1909 – Free Appendix to the «Russian Pilgrim Magazine» for 1909, book 4*, pp. 763–763. Publ. P.P. Sojkin. [in Russian].
13. Spaso-Preobrazhenskyi cholovichyi monastyr [The Transfiguration's of God Men Monastery]. *Ukrainsjka Pravoslavna Cerква, Chernihivska i Novghorod-Siversjka jeparkhija – Ukrainian Orthodox Church, Chernihiv and Novgorod-Siversk Diocese*. Retrieved from <http://orthodox.com.ua/en/eparxiya/monastyri/spaso-preobrazhenskij-monastyr> [in Ukrainian].
14. Spasytelnytsa utopajushhijkh – Lenkovskaia (2006). [The Lenkovskaia icon is Savior of the drowning]. *Siverskyi kraj – The Siver region*, 6, p. 5. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 94(477.52):303.4(2-526.65+929.55)«17/190»

О.М. Мірошниченко

НОВОВІЯВЛЕНІ НАДГРОБКИ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ. З ТЕРИТОРІЇ ВОЗНЕСЕНСЬКОГО КЛАДОВИЩА МІСТА ГЛУХОВА

Вознесенський цвинтар – один з найстаріших цвинтарів в місті Глухові. На його території збереглися надгробки кінця XVIII – початку XX ст. Стаття є результатом копії роботи по виявленню, розчистці, проведенню обмірів, фотофіксації та ідентифікації меморіальних пам'яток XIX – початку XX ст. Автором вводиться до наукового обігу група кам'яних плит, надгробків і їх фрагментів, що збереглися на Вознесенському кладовищі.

У статті подано опис 55-ти надгробків кінця XVII – початку XX ст. Пам'ятки виготовлені із місцевого пісковика, різних порід граніту та мармуру.

Ключові слова: Вознесенське кладовище, Глухів, сектор, надгробок.

Результати багаторічних польових робіт на території Вознесенського цвинтаря м. Глухова лягли і основою написання десятків наукових статей. Дослідники В.Г. Пуцко [1], Н.О. Зайцева [2], Ю.О. Коваленко [3] були першими, хто звернув увагу на проблему збереження некрополістичної спадщини міста. У 2014 р. були розпочаті повноцінні пам'яткоохоронні дослідження цвинтаря, очолені науковцями Національного заповідника «Глухів». Автором статті була розроблена система поділу Вознесенського цвинтаря на квартали [4]. Система дозволяє віднайти в природі потрібний надгробок. Метою даної статті є введення до наукового обігу інформації про надгробки кінця XIX – початку XX ст., що збереглися на території сектора № 2.

Генеалог, кандидат історичних наук Віра Назарова періодично публікує результати власних досліджень про життєвий шлях тих, хто похований на Вознесенському кладовищі. Серед її робіт варто відмітити статті, які безпосередньо пов'язані з похованнями сектора № 2 [5; 6; 7; 8], описи надгробків з глухівських кладовищ [9; 10; 11; 12].

Антропогенні фактори негативно впливають на стан збереження старовинних надгробків на Вознесенському цвинтарі. Моніторинг цвинтаря, популяризація результатів досліджень через різноманітні інформаційні джерела є головним завданням нашого дослідження.

Сектор № 2 виділяється поміж сусідніх ділянок Вознесенського кладовища підвищенням рельєфу. Своєю дорогою між другим та першим секторами була головною. Із західної сторони вона починалася в'їзними воротами, а її східна сторона завершувалася входом до Вознесенської церкви. Невипадково в сусідніх секторах поховані видатні глухівчани. На особливу увагу заслуговує архаїчний хрест XVIII ст., що зберігся у даному квадраті, та надгробки з дорогих порід каменю.

Сектор № 2 має прямокутну форму. Його західна сторона виходить на вул. Професора Белявського (огорожене кам'яним парканом), східна – межує з сектором № 7,

північна – з сектором № 3, південна – з сектором № 1.

У нумерації пам'яток перша цифра – це номер сектора, друга – номер пам'ятки. В означеному секторі було віднайдено та досліджено 55 надгробків XIX – початку XX ст. Подаємо їх перелік та опис.

2.1. Основа від пам'ятника. Пісковик. Розміри – 68 x 53 x 23 см.

2.2. Надгробок-куб на прямокутній основі. Чорний полірований граніт. Угорі прямокутна виїмка для хреста розмірами 12 x 6 см. Хрест зламаний. Основа виготовлена з пісковика і має розміри 54 x 67 x 28 см. Пам'ятник у основи розширений, розмірами 61 x 45 x 85 см. На західній стороні – чотирирядковий напис (літери друковані): АЛЕКСАНДРА ИВАНОВНА/БОГДАНОВИЧЬ/СКОНЧАЛАСЬ 30 МАЯ 1876 Г./НА 34 ГОДУ ЖИЗНИ.

2.3. Основа від пам'ятника. Пісковик. Її розміри – 69 x 54 x 23 см.

2.4. Надгробок-куб на прямокутній основі, виготовлений з чорного полірованого граніту. Угорі прямокутна виїмка для хреста зі збереженим залізним штифтом, розміри виїмки – 11 x 7 см. Хрест зламаний. Основа виготовлена з пісковика, розмірами 70 x 74 x 22 см. Пам'ятник у основи розширений, має розміри 60 x 45 x 87 см. На західній стороні є чотирирядковий напис (літери друковані): Антонина Ивановна/Грегоровичь/скончалась 28 сентября 1907 г./на 70 году жизни.

2.5. Надгробок-куб на прямокутній основі. Чорний полірований граніт. Угорі – прямокутна виїмка для хреста розмірами 12 x 7 см. Хрест зламаний. Основа виготовлена з пісковика. Її розміри – 69 x 55 x 27 см. Пам'ятник у основи розширений, має розміри 61 x 46 x 87 см. На західній стороні є чотирирядковий напис (літери друковані): Екатерина Ивановна/Богдановичь/родилась 23 октября 1871 г./скончалась 15 ноября 1890 г.

2.6. Основа від пам'ятника, складається з чотирьох частин. Три – виготовлені із пісковика і мають розміри відповідно: 57 x 104 x 20, 50 x 104 x 20, 77 x 88 x 17 см. Четверта – прямокутної форми з карнизом, виготовлена з білого мармуру, розмірами 69 x 54 x 38 см.

2.7. Пам'ятник-каплиця, виготовлений із білого мармуру, порушений. Угорі має округлий отвір із залишками залізного штифта. Надгробок пам'ятника декорований колонами, на лицевій стороні є рельєфний медальйон з обличчям Ісуса. Медальйон окантований написом (літери друковані): блажени мъртвїи умирающїи господь. Під медальйоном – дев'ятирядковий напис (літери друковані): подъ симъ камнемъ покоится/прахъ раба Божїа/ Даміана Герасимовича/Харитоненко/родившагося 24 октября 1818 г./скончавшагося 29 мая 1869 г./и дочери его младенца/Анны/Пі мьсацевъ. Розміри – 45 x 59 x 123 см.

На протилежній стороні пам'ятника-каплиці є округлий рельєфний медальйон без написів та зображень.

2.8. Пам'ятник-каплиця, виготовлений з білого мармуру. Складається з трьох частин: основи із пісковика, роз-

мірами 80 x 79 x 18 см; мармурового постаменту, розмірами 5 x 48 x 42 см; надгробка, розмірами 42 x 38 x 114 см. Угорі пам'ятника є округлий отвір. Надгробок багаторельєфний, на західній стороні – округлий медальйон із обличчям Божої Матері. Під медальйоном читається шестирядковий напис (літери друковані): здьсь покоится прахъ/пулхериі антоновны/ хорионенко/урожденной римаревой/родилась 6 августа 1834 г./скончалась 2 февраля 1864 г. На східній стороні – дворядковий напис (літери друковані): неумру/но жива буду.

2.9. Основа від пам'ятника, складається з трьох прямокутників. Пісковик. Розміри плит: 22 x 114 x 44, 116 x 45 23, 92 x 88 x 31 см. Поверхня плит шерехата.

2.10. Надгробок-плита, розширеною стороною направлений на захід, має трапецієвидну форму. Розміри – 50 x 36 x 117 x 15 см. Пісковик. Верхній лівий кут пам'ятника відбитий. На лицевій стороні у техніці випуклого рельєфу зображено хрест з перекладиною на стилізованій Голгофі, праворуч – спис, ліворуч – мочало. Під Голгофою – Адамова голова з перехрещеними кістками. Під хрестом прокреслений п'ятирядковий напис (літери друковані): под симъ/покоится/тимофеи/слободовъ/умре 1848 го.

2.11. Надгробок-плита, розширеною стороною направлений на захід, має трапецієвидну форму, розмірами 65 x 49 x 122 x 27 см. Пісковик. На лицевій стороні у техніці випуклого рельєфу зображено хрест з перекладиною на стилізованій Голгофі, праворуч – спис, ліворуч – мочало. Під хрестом прокреслений дев'ятирядковий напис (літери прописні, деякі літери втрачені): подъ сьмъ камне/погребено тьло/ины Платона/ньи Галлоедовои/1864 года январ/ 15 числа олы/въ отъ рожд/нія 67 льтъ/умре.

2.12. Надгробок-плита, розширеною стороною направлений на захід, має трапецієвидну форму, розмірами 45 x 6 x 120 x 26 см. Пісковик. На лицевій стороні у техніці випуклого рельєфу зображено хрест з перекладиною на стилізованій Голгофі, праворуч – спис, ліворуч – мочало. Під хрестом прокреслений дев'ятирядковий напис (літери прописні, збереглися фрагментарно): подъ симъ кам/немъ погребено/ тьло Мьфтод/ яс ка/ года/въ.

2.13. Основа від хреста з квадратною виїмкою угорі, виготовлена з пісковика. Розміри отвору – 18 x 18 x 7 см. Хрест втрачений. Складається з двох прямокутників: нижній має розміри 55 x 55 x 16 см, верхній – 43 x 44 x 20 см.

2.14. Пам'ятник-каплиця, виготовлений із сірого мармуру. Складається з трьох частин: трапецієвидної основи із пісковика, розмірами 68 x 52 x 22 см; мармурового постаменту, розмірами 40 x 2 x 32 см; надгробка, розмірами 20 x 35 x 90 см. Угорі пам'ятник увінчаний залізним хрестом. Надгробок має тріщини. На східній стороні викарбуваний чотирирядковий прокреслений напис (літери друковані, промальовані жовтою фарбою): марїя григорьевна/козлова/родилась 12 февраля 1896 г./умерла 18 января 1906 г. На західній стороні – триряд-

ковий напис: дорогая маня!/да будетъ воля господ/надъ тобой. На північній стороні читається трирядковий напис: боже!/милостивь/будь къ ней. На південній – чотирирядковий напис: помяни/ее, христе/царствїи/твоємъ.

2.15. Основа від хреста, виготовлена з пісковіку, розмірами 86 x 86 x 25 см. Поверхня шерехата, нахилена в бік. В центрі основа має прямокутну виїмку, розмірами 22 x 25 x 8 см. Хрест втрачений.

2.16. Пам'ятник-каплиця, виготовлений із червоного полірованого граніту. Складається з двох частин: основи із пісковіку, розмірами 56 x 82 x 25 см, та надгробка, розмірами 57 x 34 x 171 см. Угорі пам'ятника є прямокутна виїмка для хреста, розмірами 4 x 6 x 2 см. Хрест втрачений. У основи надгробок потовщений. На східній стороні читається семирядковий напис (літери друковані): помяни мя господи егда прїйдешиво царствїи/твоємъ/варвара николаевна/плужникова/скончалась 24 февраля 1907 г./на 76 году отъ рожденїя/день ангела 4 декабря. На західній стороні викарбований семирядковий напис (літери друковані): господь прими духъ его/съ миромъ/андрей михайлович плужников/скончался 17 декабря 1902 г./на 78 году отъ рожденїя/день ангела 30 ноября. Під цими рядками, на розширеній частині, дворядковий друкований напис: дорогимъ родиелямъ/отъ признательныхъ детей.

2.17. Основа пам'ятника, виготовлена з пісковіку, має шерехату поверхню. Розміри плити – 78 x 78 x 30 см.

2.18. Пам'ятник-стела на прямокутній основі, має шерехату поверхню без написів. Пісковик. Стела в основі розширена, вгорі – звужена, була увінчана хрестом, який втрачено. Розміри основи – 77 x 68 x 20 см, розміри стели – 32 x 36 x 133 см.

2.19. Фрагмент порушеного хреста. Пісковик. Основа розширена. На одній із сторін надгробка прокреслений п'ятирядковий напис (літери прописні): коля/муха/родился/1 февр умер/27 марта. На іншій – однорядковий напис: 1906 г. Розміри пам'ятника – 27 x 21 x 53 см.

2.20. Хрест із прямокутними раменами, висотою 100 см, виготовлений з пісковіку. Нижній промінь прямокутний, в перерізі потовщений, у основи має ширину 27 см. Бічні лопаті довжиною 57 см в перерізі прямокутні, розмірами 16 x 22 x 18 см. На східній стороні хреста викарбований десятирядковий напис, літери частково втрачені (прописні). На верхньому промені – два рядки: упокой/госпо. В середохресті читаються три рядки: ди раби твоего/феодора родилв/ся 1817 года скон. На нижньому – п'ять рядків: чался/жест въ/поживе 90/годъ. На західній стороні хреста – семирядковий напис (літери затерті): лаво/лзч/ижену йг да/праху зъ но/четверта годъ кта/бря 1872/года.

2.21. Хрест лапчастий на прямокутній основі, виготовлений з пісковіку. Пам'ятник має прямокутну основу, розмірами 43 x 45 x 37 см, яка декорована з усіх сторін прямокутними медальйонами, розмірами 14 x 19 см. На східній стороні – рельєфне зображення прямокутно-

го вписаного хреста, що проростає з книги. На правому і верхньому раменах – шестикутні зірки; на лівому – п'ятикутна зірка. На західній стороні хреста зображено вписаний прямокутний хрест із с'яйвом, що проростає із чаші. На верхньому промені – падаючий птах, на бічних – шестикутні зірки. Висота хреста – 131 см. Нижній промінь прямокутний, в перерізі потовщений. Бічні лопаті мають довжину 68 см, в перерізі вони прямокутні, розмірами 16 x 15 x 25 см.

2.22. Хрест лапчастий, виготовлений з пісковіку. На східній стороні – рельєфне зображення прямокутного вписаного хреста, що проростає з чаші. Вписаний хрест орнаментований хрестиком. На верхньому та бічних раменах – шестикутні зірки. На західній стороні викарбований чотирирядковий напис (літери друковані): помяни/господи во/царствїи/твоємъ. На північній стороні читаються два рядки: милостивь/буди мне. На південній – семирядковий напис: демоновъ/недапрїи/муть свя/тые ангели/твои/святые и/пресвятые. Висота хреста – 118 см. Нижній промінь прямокутний, в перерізі потовщений, розмірами 21 x 27 см. Бічні лопаті – 56 см, в перерізі прямокутні, розмірами 17 x 18 x 20 см.

2.23. Основа від хреста, виготовлена з пісковіку, поверхня шерехата розмірами 44 x 40 x 39 см. В центрі має прямокутну виїмку, розміром 27 x 22 x 8 см. Хрест втрачений.

2.24. Надгробок-плита, розбитий на дві частини. Виготовлений з пісковіку, має трапецієвидну форму. Розміри першого фрагмента – 34 x 56 x 57 x 21 см. На лицевій стороні пам'ятника у техніці випуклого рельєфу зображено хрест з перекладиною, праворуч – мочало, ліворуч – спис. Розміри другого фрагмента – 39 x 61 x 25 x 20. На його лицевій стороні зображено стилізовану Голгофу, під нею – Адамову голову з перехрещеними кістками. Під хрестом й прокреслений восьмирядковий напис (літери прописні, частково втрачені): подъ симъ кам/немъ покоить/прах р.б: марїии/вановой смель/ницкая. родилась/1847 г. ноября кїг/умре 1872 г. сент/25 лет.

2.25. Хрест лапчастий на прямокутній основі, виготовлений з пісковіку. Розміри прямокутної основи – 44 x 42 x 28 см. Східна сторона основи зрізана. На східній стороні хреста в середохресті – рельєфне зображення розіп'ятого Ісуса з німбом. Над головою Ісуса у верхньому промені зображено розгорнутий свиток з літерами ІНЦІ. Нижній промінь прямокутний, в перерізі потовщений. На східній стороні нижнього променя – п'ятирядковий напис (літери друковані): отъ призна/тельнаго/зятъя григ/орїя борща/екатерини. На північній стороні нижнього променя читаються три рядки: ивановни/трушевой/1910 года. Висота хреста – 114 см. Бічні лопаті довжиною 58 см, в перерізі прямокутні, розмірами 18 x 17 x 20 см.

2.26. Хрест на прямокутній основі, виготовлений з пісковіку. Основа має розміри 43 x 48 x 38 см. Зберігся нижній промінь. На східній стороні – рельєфне зображення прямокутного вписаного хреста, що проростає з чаші. На західній стороні – чотирнадцять рядків (лі-

тери друковані): итсь/ахь/даміана/карповича/андріє/вского/роди.1892 г./скон. 28 юл./1914 го г./незабвен/ному сину/отъ/ дорогой/матери. Висота хреста 87 см. Нижній промінь прямокутний, в перерізі потовщений, розмірами 21 x 20 см.

2.27. Надгробок-плита, розширеною стороною направлений на захід. Виготовлений з пісковіку, має трапецієвидну форму. Розміри – 45 x 58 x 98 x 17 см. Нижня частина надгробка має втрати. На лицевій стороні у техніці випуклого рельєфу зображено хрест з перекадиною на стилізованій Голгофі, праворуч – мочало, ліворуч – спис. На поперечній перекадині хреста прокреслений напис ІНЦИ, з лівої сторони – літера К, праворуч – літера М. Під Голгофою – Адамова голова з кістками та прокресленими літерами: ліворуч А, праворуч Г. Під хрестом зберігся дворядковий напис (літери друковані): здьсь погръ-/прахъ ра-.

2.28. Фрагмент пам'ятника, виготовлений із граніту. Розміри – 44 x 44 x 23 см. Має сліди вапнякового розчину та цегли.

2.29. Хрест лапчастий, ажурний, на кам'яній основі. Виготовлений із заліза. Основа має трапецієвидну форму, виготовлена з пісковіку. Поверхня шерехата. Розміри основи – 50 x 50 x 70 см. Висота хреста – 154 см, довжина бічних променів – 99 см.

2.30. Надгробок-плита. Розширеною стороною направлений на схід. Виготовлений з пісковіку, має трапецієвидну форму. Розміри – 42 x 55 x 116 x 18 см. На лицевій стороні у техніці випуклого рельєфу зображено хрест з перекадиною, праворуч – спис, ліворуч – мочало. Під хрестом прокреслений дванадцятирядковий напис (літери друковані): подъ симь/каменемь/покоится р/абь божій/василий скон/чавшагося мьсьц/гънія 22 числа 1862/года./иокенн егоевьс/кій сочніновь/скончавшася/марта 6 уна.

2.31. Надгробок-плита. Розширеною стороною направлений на захід. Виготовлений з пісковіку, має трапецієвидну форму, кути зрізані напівмісяцем. Розміри – 40 x 42 x 127 x 25 см. На лицевій стороні в рамці технікою випуклого рельєфу зображено хрест з перекадиною на стилізованій Голгофі, праворуч – мочало, ліворуч – спис. Під Голгофою – Адамова голова з кістками. Справа від хреста прокреслені літери: ЦІ, КА, Т, Г. Ліворуч від Адамової голови літера А, праворуч літера Г. Під хрестом прокреслений одинадцятирядковий напис (літери друковані, частково втрачені): дъ симь кам/ покоится/ жены/ра Пет/а Ганкерій/провой род/шеся 1833 г./мая 13 д.ас/кончавшіся/1886 го.апр./10 дня.

2.32. Пам'ятник-стела. Виготовлений із пісковіку. В основі пам'ятник прямокутний, розширений, вгорі – звушений, зламаний. Розміри у основи – 33 x 33 см. Висота – 95 см. На кожній стороні є вписані рами для написів, літери відсутні.

2.33. Пам'ятник-фрагмент трапецієвидної форми, порушений, зламаний у основи та вгорі. Виготовлений із пісковіку. На одній із сторін – трирядковий

напис (літери друковані): омь/клиш/комь. На протилежній стороні – шестирядковий напис (літери частково втрачені): а 1901 г./родив/шися 18/75 гапр/еля 19 д. Розміри – 24x17x45 см.

2.34. Надгробок-плита. Виготовлений з пісковіку, має трапецієвидну форму. Розміри – 51 x 72 x 143 x 11 см. На лицевій стороні в техніці випуклого рельєфу зображено хрест з перекадиною на стилізованій Голгофі, праворуч – спис, ліворуч – мочало. Під Голгофою – Адамова голова з кістками. Під хрестом прокреслений семирядковий напис (літери друковані): здьсь покоица прахъ/раба божяго петра га/расимовича зайцева/умершаго 1879 года/генваря 16 числа/прож: 70 лтьь/мірь праху его.

2.35. Пам'ятник-каплиця, виготовлений з білого мармуру. Складається з трьох частин: нижня – трапецієвидна основа із сірого граніту, розмірами 69 x 7 x 23 см; мармурового постаменту розмірами 57 x 62 x 32 см; надгробка розмірами 34 x 39 x 92 см. Вгорі пам'ятник має прямокутну виїмку для хреста розмірами 5,5 x 9 x 6 см. Хрест втрачено. На східній стороні вгорі – овальний медальйон, під ним – шестирядковий напис (літери прописні): върочка/форсандеръ/род 9 окт. 1893 г./умер. 16 фев. 1909 г./спи спокойно/дорогая дъвочка.

2.36. Пам'ятник-каплиця, виготовлений із червоної цегли на вапняковому розчині, прямокутної форми. Вгорі частково розібрана кладка, в основі – розширений. Має з чотирьох сторін вгорі прямокутні виїмки розмірами 50 x 50 см. Розміри основи – 70 x 30 см, розміри пам'ятника – 122 x 122 x 170 см.

2.37. Надгробок-плита. Розширеною стороною направлений на захід. Виготовлений з пісковіку, має трапецієвидну форму. Розміри – 41 x 59 x 120 x 25 см. На лицевій стороні у техніці випуклого рельєфу зображено хрест з перекадиною на стилізованій Голгофі, праворуч – спис, ліворуч – мочало. З правої сторони від Голгофи прокреслені літери РА, з лівої читаються літери БО. Під хрестом прокреслений дев'ятирядковий напис (літери прописні): под съмь каме/немь погребено/тело сикъ т/рофима максі/мовь пушкор/въ сконча/1845 го/бръд/ъ. На бічній східній стороні напис: овъ роду.

2.38. Основа від пам'ятника прямокутної форми. Пісковик. Поверхня шерехата. Розміри – 75 x 77 x 22 см.

2.39. Хрест з прямокутними раменами. Виготовлений з пісковіку. Нижній промінь має трапецієвидну форму, розширений, розмірами 36 x 26 см. Висота хреста – 131 см, довжина бічних променів – 60 см., в перерізі промені прямокутні, розмірами 20 x 20 x 20 см.

2.40. Хрест з прямокутними раменами, архаїчний. Виготовлений з пісковіку. Лицева та зворотна сторони гладкі, бічні – шерехаті. На східній стороні прокреслене зображення прямокутного вписаного хреста на імпрізованій Голгофі, ліворуч – спис, праворуч – мочало. Над хрестом прописні літери ЭНЦИ. На лівому промені – літера К, на правому викарбувана літера М. Між списом та хрестом літери ЭНС, між хрестом та мочалом – ХРС. Далі

йдуть написи: ІНКА, 1788 одгуст года 20-г. Під Голгофою читаються літери А.Г. Під хрестом у чотирьох рядках напис (літери прописні): на сьмь мьс/ть положенни раба/божіа гавріиль фео/досія пономареви. Нижній промінь у основи розширений, товщиною 40 x 27 см. Висота хреста – 155 см. Довжина бічних променів – 68 см., в перерізі прямокутні – 16 x 24 x 27 см.

2.41. Основа від пам'ятника прямокутної форми. Пісковик. Поверхня шерехата. Розміри – 69 x 90 x 23 см.

2.42. Основа від хреста. Має форму трапеції, що стоїть на прямокутнику. Виготовлена із пісковіку. Кожну сторону основи прикрашають чотири прямокутні медальйони, декоровані під дикий камінь. Розміри медальйонів – 16 x 19 см. Вгорі – виїмка для хреста розмірами 23 x 23 x 13 см. Висота основи – 66 см., ширина – 53 x 52 см.

2.43. Надгробок-плита. Виготовлений з пісковіку, має трапецієвидну форму із зрізаними напівмісяцем кутами. Розширеною стороною направлений на захід. Звужена сторона надгробка має втрати. Розміри – 50 x 82 x 20 см. На лицевій стороні у техніці випуклого рельєфу зображено хрест з перекладиною на стилізованій Голгофі, праворуч та ліворуч – спис. З двох сторін верхньої лопаті хреста – однорядковий прокреслений напис прописними літерами ІЙС ХРИ. Між двома списками напис в три рядки: ІН КА/Г Г/А Г. Між списками та краями стели прокреслений трирядковий напис: К Т/М Л/Р Б.

Під хрестом читається чотирирядковий напис із втратами (літери друковані): Здсь Погре-/бень Губерській/рь Пе-/горієвъ.

2.44. Хрест з прямокутними раменами. Виготовлений із пісковіку. Нижній промінь прямокутний в перерізі, трапецієвидної форми, має декілька потовщень. Ширина – 46 x 45 см. На східній стороні нижнього променя – прямокутна виїмка з чотирма округлими отворами по кутах. Розміри виїмки – 17 x 23 см. Бічні та верхній промені заокруглені. Довжина бічних променів 45 см, розміри променя – 15 x 16 x 15 см. Висота хреста – 157 см.

2.45. Надгробок-плита. Розширеною стороною направлений на захід. Виготовлений з пісковіку, має трапецієвидну форму. Розміри – 47 x 61 x 130 x 22 см. На лицевій стороні у рамці одинадцятирядковий напис (літери друковані): дорогим/отцу/михаїлу феофано/ичу никифорову/июл 1851. умер/умер 3 фев. 1928/и/ дочки/надежде/род 10 д.апр.1928 г./умер 10 д.июн. 1928 г.

2.46. Надгробок-плита. Розширеною стороною направлений на захід. Виготовлений з пісковіку, має трапецієвидну форму. Розміри – 40 x 48 x 130 x 23 см. На лицевій стороні у техніці випуклого рельєфу зображено хрест з перекладиною на стилізованій Голгофі, праворуч – мочало, ліворуч – спис. Під Голгофою – Адамова голова з кістками. Під хрестом зберігся прокреслений дворядковий напис (літери прописні): василій иановъ/хб свяновъ.

2.47. Хрест з прямокутними раменами. Виготовлений із пісковіку. На східній стороні в середохресті дворядковий напис, на нижньому промені – чотирирядковий

напис (літери прописні): николай фроловы/кореткинъ/скончал/ся 21 апр./1882 г./на 26 году. Довжина бічних променів – 67 см, розміри променя – 21 x 20 x 19 см. Висота хреста – 130 см.

2.48. Надгробок-плита. Розширеною стороною направлений на захід. Виготовлений з пісковіку, має трапецієвидну форму. Розміри – 40 x 56 x 125 x 20 см. На лицевій стороні у техніці випуклого рельєфу зображено хрест з перекладиною на стилізованій Голгофі, праворуч – спис, ліворуч – мочало. Під Голгофою – Адамова голова з кістками.

2.49. Основа від пам'ятника квадратної форми. Виготовлена з пісковіку. Розміри – 40 x 37 x 40 см.

2.50. Колона муфтована на основі та постаменті. Виготовлена з чорного полірованого мармуру. Перевикористана, оригінальні написи затерті. На східній стороні – трирядковий напис (літери друковані): Гриценко/галина тихоновна/1918–1952 гг. На східній та західній сторонах муфти є прямокутні рамки, розмірами 28 x 18 см. Написи втрачені. На північній та південній сторонах колони також були написи (затерті). Вгорі колони є округлий отвір для штифта, що тримав хрест (хрест втрачений). Діаметр колони – 81 см. Основа має розміри 50 x 50 x 42 см. Розміри постаменту – 41 x 42 x 63 см. Висота колони – 73 см.

2.51. Фрагмент хреста. Прямокутний у перерізі. Пісковик. Нижній промінь потовщений, без написів. Розміри – 28 x 23 x 60 см.

2.52. Основа від хреста прямокутної форми. Пісковик. Вгорі є прямокутна виїмка для хреста, останній – втрачений. Розміри виїмки – 20 x 19 x 8 см. Розміри основи – 48 x 48 x 53 см.

2.53. Хрест деревовидний, виготовлений з темно-сірого граніту на прямокутній основі. Декорований корою, сучками, рельєфними гілками. Полірованих сучків – 17 шт. Хрест, що увінчував пам'ятник, втрачений. У центрі на західній стороні розміщений картуш (поле поліроване) з чотирирядковим написом (літери друковані): богданов/павел/фкдоровичь/1900–1964. На цій же стороні – емальована табличка з портретом покійника. Висота пам'ятника – 101 см. У розрізі прямокутний, має товщину 36 x 40 см. Основа – прямокутна, виготовлена із сірого граніту, декорована під «дикий камінь», розмірами 62 x 70 x 34 см.

2.54. Хрест лапчастий на прямокутній основі, виготовлений з пісковіку. Прямокутна основа, розмірами 48 x 52 x 32 см, декорована з усіх сторін прямокутними медальйонами, розмірами 20 x 22 см. На східній стороні – рельєфне зображення розіп'ятого Ісуса з німбом. Над головою Ісуса у верхньому промені зображено падаючого птаха та розгорнутий картуш із написом ІНЦІ. Під ногами Ісуса – розкрита книга. На західній стороні вписаний прямокутний хрест, що проростає із чаші. На верхньому та бічних променях зображено шестикутні зірки. На західній стороні нижнього променя – 6-кутна зірка, вписана в коло (канат). На північній – дванадцятипелюсткова квітка, на південній – одинадцятипелюсткова квітка. Висота хреста – 151 см. Нижній промінь прямокутний,

в перерізі потовщений. Бічні лопаті довжиною 61 см, в перерізі прямокутні, розмірами 20 x 18 см.

2.55. Надгробок-плита. Розширеною стороною направлений на захід. Пісковик. Трапецієвидна форма. Розміри – 40 x 62 x 140 x 19 см. На лицевій стороні прокреслений десятирядковий напис (літери прописні): здесь/погребенное/тело волно про/ктекующего/ме-/дика.жены ели/заветы яков-/левой рици/1850 года/апреля 22 го/дня.

Отже, у другому секторі віднайдено 55 надгробків кінця XVIII – початку XX ст. Вони виготовлені із місцевого пісковика, різних порід граніту та мармуру. Крайні хронологічні рамки поховань обмежені 1788–1964 роками.

На сьогоднішній день надмогильні пам'ятки Вознесенського кладовища знаходяться у незадовільному стані. Існує постійна загроза їх руйнації. Отримані під час досліджень дані будуть використані для створення реєстру некрополістичних пам'яток глухівських цвинтарів та прислужаться генеалогам в пошуку інформації по встановленню родинних зв'язків глухівчан.

ДЖЕРЕЛА

1. Пуцко В.Г. Глухівські кам'яні хрести. *Сіверщина в контексті історії України*. Збірник наукових праць. Матеріали шостої науково-практичної конференції. Суми : Видавничий дім «Еллада», 2007. С. 100–101.
2. Зайцева Н.О. Глухівські надгробки. *Сіверщина в історії України*. Збірник наукових праць. Випуск 6. Глухів-Київ : ТОВ «БІО-поліграфісти», 2013. С. 53–55.
3. Коваленко Ю.О. Історія закарбована в надгробках. *Соборний майдан*. 2009. № 3 (33). С. 1.
4. Мірошніченко О.М. Реєстр надгробків XVIII – початку XX ст. Вознесенського кладовища міста Глухова. *Сіверщина в історії України*. Наукове видання. Вип. 11. Глухів-Київ : ПП «Лисенко М.М.», 2018. С. 256–263.
5. Назарова В.В. Тропинками глуховських кладбищ. Константинова. Харитоненки. *Соборний майдан*. 2015. № 4 (70). С. 6–7.
6. Назарова В.В. Тропинками глуховських кладбищ. Богданович. Козачек. *Соборний майдан*. 2015. № 5 (71). С. 6–8.
7. Назарова В.В. Тропинками глуховських кладбищ. Андриєвский. *Соборний майдан*. 2017. № 1 (79). С. 3.
8. Мірошніченко О.М. У кожного свій хрест. *Соборний майдан*. 2011. № 5 (47). С. 3.
9. Мірошніченко О.М. Меморіальні пам'ятки Глухова XIX – поч. XX ст. Вознесенське кладовище. *Ніжинська старовина*. Збірник регіональної історії та пам'яткознавства. Ніжин-Київ : ПП «Лисенко М.М.», 2017. Вип. 24 (27). С. 109–115.
10. Мірошніченко О.М. Нові знахідки меморіальних пам'яток XIX – поч. XX ст. на Вознесенському кладовищі. *Сіверщина в історії України*. Глухів-Київ : ПП «Лисенко М.М.», 2017. Вип. 10. С. 86–89.
11. Мірошніченко О.М. Хресторобство на Глухівщині у XIX – поч. XX ст. *Конотопські читання*. Ніжин : ПП «Лисенко М.М.», 2017. Вип. VIII. С. 174–176.
12. Мірошніченко О.М. Правове регулювання відносин між державними установами та родичами померлих при похованні на православних кладовищах Чернігівської губернії у XIX ст. *Сіверщина в історії України*. Глухів-Київ : ПП «Лисенко М.М.», 2019. Вип. 12. С. 238–241.

Miroshnychenko O. M. Memorial monuments of the city of Hlukhiv of the XIX-early the XX th century from the Voznesenske cemetery.

Voznesenske Cemetery is one of the oldest in the city of Hlukhiv. On its territory, tombstones of the late XVIII - early. XX century in the form of chapels, plates, crosses, sculptures. The first attempts to systematize the memorial monuments of the cemetery had a number of shortcomings. A complete decoding of the epitaphs and a description of the tombstones were not carried out. Also, the issue of topographic reference of objects of study was not considered. The author took into account all the gaps and created his own tombstone accounting system.

Our article is the result of painstaking work to identify, clear, measure, photograph and identify memorials from the 19th - early 20th century. The author introduces into scientific circulation a group of stone slabs, tombstones and their fragments, preserved at the Ascension Cemetery

of the town of Hlukhiv. The article describes fifty-five tombstones of the late XVIII beginning XX century, made of local sandstone, various rocks of granite and marble.

The extreme chronological framework of the graves of 1788-1964. Ancient tombstones of the Voznesenske Cemetery are threatened by natural and anthropogenic factors. Ancient monuments that interfere with the townspeople are dismantled, smashed, and taken out of the cemetery. The results of the study will be interesting to local historians, historians, ethnographers, monuments and geneologists. The surviving stone gravestones from local sandstone is a sample of the production of Hlukhiv masons. This craft is dead in our region, therefore, every discovered monument needs to be preserved and maintained.

Key words: *Voznesenske cemetery, Hlukhiv, gravestone, XVIII beginning of the XX th century.*

REFERENCES

1. Putsko, V. (2007). Hlukhivski kamiani khresty [Hlukhiv stone crosses]. *Sivershchyna v konteksti istorii Ukrainy*, issue 6, pp 100-101. [in Ukrainian].
2. Zaitseva, N. (2013). Hlukhivski nadhrobky [Hlukhiv's tombstones]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, issue 6, pp. 53-55. [in Ukrainian].
3. Kovalenko, Yu. (2009). Istoriia zakarbovana v nadhrobkakh [History is engraved in tombstones]. *Sobornyi maidan*, 3 (33), p. 1. [in Ukrainian].
4. Miroshnychenko, O. (2018). Reiestr nadhrobkiv XVIII – pochatku XX st. Voznesenskoho kladovyshcha mista Hlukhova [Registration of the tombstones of the 18th - early 20th centuries. Voznesenske cemetery of the city of Hlukhiv]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, issue 11, pp. 253-263. [in Ukrainian].
5. Nazarova, V. (2015). Tropynkamy hlukhovskyykh kladbysh. Konstantynova. Kharytonenko [Paths of Hlukhiv cemetery. Konstantynova. Kharitonenko]. *Sobornyi maidan*, 4 (70), pp. 6-7. [in Ukrainian].
6. Nazarova, V. (2015). Tropynkamy hlukhovskyykh kladbysh. Bohdanovych. Kozachek. [Paths of Hlukhiv cemetery. Bohdanovych. Kozachek]. *Sobornyi maidan*, 5 (71), pp. 6-8. [in Ukrainian].
7. Nazarova, V. (2017). Tropynkamy hlukhovskyykh kladbysh. Andryevskiy [Paths of Hlukhiv cemetery. Andryevskiy]. *Sobornyi maidan*, 1 (79), p. 3. [in Ukrainian].
8. Miroshnychenko, O. (2011). U kozhnoho svii khrest [Each has its own cross]. *Sobornyi maida*, 5 (47), p.3. [in Ukrainian].
9. Miroshnychenko, O. (2017). Memorialni pamiatky Hlukhova XVIII - pochatku XX st. Voznesenske kladovyshche [Memorial monuments of Hlukhiv XIX beginning XX century Voznesenske cemetery]. *Nizhynska starovyna*, issue 24. (27), 109-115. [in Ukrainian].
10. Miroshnychenko, O. (2017). Novi znakhidky memorialnykh pamiatok XVIII – pochatku XX st. na Voznesenskomu kladovyshchi [New finds of memorials of the XIX beginning XX century at the Voznesenske cemetery]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, issue 10, pp. 86-89. [in Ukrainian].
11. Miroshnychenko, O. (2017). Khrestorobstvo na Hlukhivshchyni u XVIII – pochatku XX st. [Grafting in the Hlukhiv region in the 19th century XX century]. *Konotopski chytannia*, issue 8, pp. 86-89. [in Ukrainian].
12. Miroshnychenko, O. (2019). Pravove rehuliuвання vidnosyn mizh derzhavnymy ustanovamy ta rodychamy pomerlykh pry pokhovanni na pravoslavnykh kladovyshchakh Chernihivskoi hubernii u XIX st. [Legal regulation of relations between state institutions and relatives of those who died during burial in the Orthodox cemeteries of the Chernihiv province in the 19th century]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, issue 12, pp. 238-241. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 07.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.*

